

Moralność i mentalność podatkowa – wyniki badania pilotażowego

Tax mentality and morality – results of the pilot study

dr Anna Skolimowska

Adiunkt w Instytucie Prawa i Administracji Uniwersytetu Pomorskiego w Słupsku, ORCID: 0000-0002-6759-0856

Streszczenie

Celem niniejszego artykułu jest przedstawienie wyników analizy literatury dotyczącej problematyki mentalności i moralności podatkowej oraz wyników analizy badań pilotażowych przeprowadzonych z wykorzystaniem techniki ankiety online i próby przypadkowej (ochotniczej). W prezentowanym badaniu rozpoznano opinie w sprawach: sprawiedliwości systemu podatkowego w Polsce; wysokości podatków w Polsce; stosunku do oszustwa podatkowego; oceny, czy zmniejszenie wysokości podatków spowodowałoby zmniejszenie liczby oszustw podatkowych; podejścia do sankcji za oszustwa podatkowe; wpływu wiedzy o przeznaczeniu podatków na chęć do ich płacenia. Słowa kluczowe: moralność podatkowa, mentalność podatkowa, sprawiedliwość podatkowa.

Abstract

The aim of this article is to present the results of the literature analysis in the field of tax mentality and morality and the results of the analysis of pilot studies conducted using the online survey technique and a random (volunteer) sample. The presented study examined the topic of opinions regarding the fairness of the tax system in Poland, the amount of taxes in Poland, the attitude towards tax fraud, the assessment of whether reducing the amount of taxes would result in a reduction in the number of tax frauds, the approach to sanctions related to tax fraud and the impact of knowledge about the purpose of taxes on the willingness to pay them.

Keywords: tax morality, tax mentality, tax justice.

1. WSTĘP

Podatki są nieodłącznym aspektem życia człowieka. Towarzyszyły mu niemal od początku istnienia państwowości. Pierwsze wzmianki o daninach publicznych można znaleźć już w Starym Testamencie, a następnie dość liczne w Nowym¹. Nie ulega wątpliwości, że wraz z rozwojem systemu podatkowego rozwijały się również pewne formy sprzeciwu wobec opodatkowania², daniny bowiem ingerowały w prawo własności jednostki na rzecz państwa. Wszystko to doprowadziło do powstania licznych zjawisk społecznych i gospodarczych, będących konsekwencją reakcji na opodatkowanie³, takich jak unikanie i uchylanie się od opodatkowania, optymalizacja podatkowa, czy tworzenie się tzw. szarej strefy. Istota, stopień skomplikowania oraz niezmienny rozwój wspomnianych zjawisk sprawiają, że również współcześnie stanowią one wyjątkowy przedmiot badań naukowych. Wśród najistotniejszych zagadnień podejmowanych w ramach tych rozważań wyróżnić należy: unikanie opodatkowania i uchylanie się od opodatkowania, opór podatkowy, mentalność i moralność podatkową. Ostatnie z wymienionych problemów stanowią temat rozważań podjętych w niniejszym artykule.

Mentalność i moralność podatkowa są zagadnieniami interdyscyplinarnymi, łączącymi ze sobą aspekty z dziedziny prawa, socjologii i psychologii⁴. Mentalność podatkowa defi-

niowana jest jako neutralna⁵, tj. ogólna norma postępowania, która związana jest z kreowaniem zasad etycznych⁶. Opisuje się ją również jako nastawienie określonej grupy społecznej, które kreowane jest przez politykę fiskalną, system podatkowy oraz zarządzanie finansami publicznymi. Moralność zaś odnosi się bezpośrednio do podatnika i związana jest z jego wewnętrznym systemem wartości⁷, przekładającym się na jego stosunek do opodatkowania. W doktrynie powszechnej jest utożsamianie moralności podatkowej z wewnętrzną motywacją (akceptacją) do płacenia podatków oraz poczuciem zwierzchności państwa⁸. Zagadnienia te w sposób oczywisty się łączą, mają na siebie wzajemny wpływ. Wspólnym czynnikiem budującym te koncepcje jest reakcja na opodatkowanie⁹, której ocena pozwala na określenie moralności danej grupy społecznej, a w konsekwencji również mentalności podatkowej.

Celem niniejszego artykułu jest przedstawienie wyników analizy literatury dotyczącej problematyki mentalności i moralności podatkowej oraz wyników analizy wstępnych badań własnych (tzw. rozpoznawczych), które odbyły się z wykorzystaniem techniki ankiety online na próbie przypadkowej (ochotniczej), a które stanowią pilotaż badań właściwych – ilościowych i jakościowych. Autorka przeprowadziła badania wstępne (ilościowe badania empiryczne¹⁰) mające na celu

określenie podstawowych problemów związanych z omawianym zagadnieniem. W badaniu wzięło udział 110 osób, które odpowiedziały na pytania dotyczące ich spostrzeżeń na temat polskiego systemu podatkowego, udostępnione za pomocą systemu ankietowego online. Ma ono charakter rozpoznawczy i poprzedza właściwe badania ilościowe, a następnie jakościowe. Zbadano opinie ankietowanych w sprawach: sprawiedliwości systemu podatkowego w Polsce; wysokości podatków w Polsce; stosunku do oszustwa podatkowego; oceny, czy zmniejszenie wysokości podatków spowodowałoby zmniejszenie liczby oszustw podatkowych; podejścia do sankcji za oszustwa podatkowe; wpływu wiedzy o przeznaczeniu podatków na chęć do ich płacenia.

Analiza wyników tego badania pozwala na przedstawienie obserwacji oczywiście niereprezentatywnych i obciążonych błędem systematycznym, którego zakres będzie mógł być ustalony po przeprowadzeniu badań właściwych.

2. PODATKI JAKO CZYNNIK KSZTAŁTUJĄCY MENTALNOŚĆ I MORALNOŚĆ

Prawo podatkowe ma na celu realizację szczególnych funkcji, które nie zostały przypisane żadnej innej gałęzi prawa. Pewne ramy jego funkcjonowania wyznaczają funkcje redystrybucyjna, stymulacyjna i fiskalna¹¹. Wpływa to zarówno na kształt prawa podatkowego, jak i na sposób jego stosowania, a w konsekwencji na to, jak oddziałuje na podatników.

Ustawodawca, tworząc normy prawa podatkowego, winien wyważać interesy państwa (realizowane poprzez funkcje tej gałęzi¹²) i interes jednostki (prawo podatkowe, jak żadne inne, ingeruje w prawo własności¹³). Kwestia ta została w szczególności określona w przepisach Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r.¹⁴, której art. 84 i 217 wskazują obowiązki podatników i państwa wynikające z prawa podatkowego.

Art. 84 stanowi, że: „Každy jest obowiązany do ponoszenia ciężarów i świadczeń publicznych, w tym podatków, określonych w ustawie”. Przepis ten zdaniem doktryny urzeczywistnia zasady dobra wspólnego¹⁵, prowadzi bowiem do gromadzenia dochodów, które następnie przeznaczone są na realizację funkcji publicznych. Dyrektywa ta bezwzględnie kierowana jest do podatników, ustrojodawca określa jednak również obowiązki państwa w tym zakresie.

Zgodnie natomiast z art. 217 wszelkie daniny publiczne mogą być nakładane wyłącznie w drodze ustawy, co stanowi pewnego rodzaju ochronę podatnika. Przepis ten zarówno kreuje obowiązek w stosunku do państwa, jak i jest przejawem ochrony jednostki. Powyższe oznacza, że również ustawodawca dostrzegł konieczność utrzymania równowagi między tymi dwoma interesami.

Jednocześnie, jak wspomniano powyżej, podatki dość istotnie ingerują we własność jednostki¹⁶. W doktrynie wskazuje się, że obowiązki podatkowe stoją w opozycji do wolności, lecz stanowią tzw. zapłatę za życie w społeczeństwie¹⁷, spełniają więc funkcję redystrybucyjną, której istotą jest to, że za pomocą podatków zaspokajają się określone potrzeby społeczne¹⁸. Jest to również element kształtujący mentalność podatkową i poczucie sprawiedliwości podatkowej.

Na wstępie niniejszego artykułu postawiono tezę, że mentalność kreowana jest przez system podatkowy, indywi-

idualne przekonania, a także przez kierunki zarządzania finansami publicznymi. Oznacza to, że sposób, w jaki ustawodawca tworzy normy prawa podatkowego, oraz to, jak są one następnie stosowane, ma znaczny wpływ na postrzeganie systemu jako sprawiedliwego albo niesprawiedliwego¹⁹. W związku z tym, określając normy, prawodawca winien przestrzegać wartości i zasad konstytucyjnych, tj. formułować równe, sprawiedliwe i przejrzyste przepisy prawa podatkowego²⁰, które będą przejawem realizacji zasady dobra wspólnego²¹. Tworzenie prawa z poszanowaniem tych wartości wpłynie w konsekwencji na indywidualne przekonania kształtujące moralność i mentalność podatkową²².

Zachowanie równowagi między interesami państwa a interesami podatnika w tworzeniu i stosowaniu prawa podatkowego jest niezbędne do kształtowania odpowiedniej mentalności podatkowej, tj. takiej, która prowadzi do dobrowolnego uiszczania zobowiązania podatkowego, bez poczucia niesprawiedliwości systemu i dążenia do unikania czy uchylania się od opodatkowania. Owa równowaga jest istotna także dlatego, że społeczeństwo znacznie łagodniej ocenia naruszenia norm prawa publicznego aniżeli prywatnego²³ i w przypadku poczucia, że dana norma prawa podatkowego jest niesprawiedliwa, znacznie łatwiej jest podatnikom podejmować czynności zmierzające do jej obejścia.

Zdaniem Moniki Pasternak-Malickiej wynika to z nierównowagi między obywatelem a państwem, przejawiającej się w szczególności sposobem kierowania polityką fiskalną²⁴, istnieniem narzędzi do ustalania sytuacji prawnej podmiotu oraz możliwości przymusowego dochodzenia realizacji obowiązków wynikających z przepisów prawa²⁵. Wszystko to wpływa na moralność i mentalność podatkową, tworzenie bowiem norm prawa podatkowego, które nadmiernie nie obciążają podatników oraz prowadzą do poczucia stabilności systemu, nie powoduje wewnętrznego sprzeciwu i nie prowadzi do podejmowania czynności zmierzających do unikania czy uchylania się od opodatkowania.

W doktrynie moralność określana jest właśnie jako „wewnętrzna motywacja”²⁶ lub „wewnętrzna akceptacja”²⁷. Gunter Schmolders natomiast postrzegał ją jako postawę wobec wykonywania lub niewykonywania obowiązków, wynikającą z mentalności podatkowej i związaną z poczuciem bycia obywatelem²⁸. Postawa ta, sprowadzana do motywacji czy też akceptacji, w znacznym stopniu wynika ze sposobu, w jaki ustawodawca tworzy normy prawne i określa wysokość podatków. Oczywiście nie bez znaczenia pozostają tu wewnętrzne przekonania podatnika²⁹, środowisko, w jakim przebywa, wykształcenie czy wykonywany zawód. Trafnie zatem wskazuje Katarzyna Obłąkowska, że mentalność podatkową należy rozumieć jako zestaw zgeneralizowanych i podzielanych przez daną grupę społeczną tendencji do postrzegania podatków, wartościowania i odczuwania ich oraz reagowania na nie³⁰.

3. PROJEKT BADANIA

Referowane badanie jako pilotażowe, wstępne, rozpoznawcze, poprzedzające badania właściwe – ilościowe i jakościowe, zostało przeprowadzone z wykorzystaniem metody ilościowej i techniki ankiety online na próbie przypadkowej (ochotniczej) o liczebności 110 osób. Kwestionariusz badaw-

czy składał się z 12 pytań, w tym 4 były metryczkowe (płeć, wiek, wykształcenie, miejsce zamieszkania). Kolejne 8 pytań dotyczyło stosunku ankietowanych do polskiego systemu podatkowego; badani mieli od wyboru odpowiedzi: „tak”, „nie”, „nie mam zdania” (zob. tabela 1).

W związku z tym, że przedstawiane wyniki stanowią efekt badań wstępnych, stanowiących podstawę do podjęcia szczegółowych badań ilościowych, a następnie jakościowych, zdecydowano o uproszczonej formie ankiety, ograniczonej do trzech podstawowych odpowiedzi, co miało na celu ustalenie głównych problemów badawczych i wyodrębnienie poszczególnych tez.

Tabela 1. Pytania badania pilotażowego

Pytania ogólne	
1.	Płeć
2.	Wiek
3.	Wykształcenie
4.	Miejsce zamieszkania
Pytania szczegółowe	
1.	Czy uważa Pan/Pani polski system podatkowy za sprawiedliwy?
2.	Czy uważa Pan/Pani polski system podatkowy za zrozumiały?
3.	Czy uważa Pan/Pani, że podatki w Polsce są za wysokie?
4.	Czy uważa Pan/Pani, że oszustwa podatkowe stanowią bardziej etyczny rodzaj przestępstwa/wykroczenia, niż inne ich rodzaje, np. kradzież?
5.	Czy uważa Pan/Pani, że oszustwa podatkowe powinny być karane w łagodniejszy sposób?
6.	Czy uważa Pan/Pani, że zmniejszenie wysokości podatków spowodowałoby zmniejszenie liczby oszustw podatkowych?
7.	Czy płaciłby Pan/Pani podatki, gdyby nie było to obciążone sankcją?
8.	Czy chętniej płaciłby Pan/Pani podatki, jeżeli jasno byłoby wskazane na co są przeznaczane?

Źródło: opracowanie własne.

Badanie ankietowe udostępnione było w okresie od dnia 1 czerwca 2023 r. do dnia 1 września 2023 r. w formie internetowego formularza Google. Pytania zostały sformułowane w sposób ogólny; posłużono się w niektórych z nich zwrotami nieokreślonymi, takimi jak „sprawiedliwy”, „za wysoki”, „zrozumiały”, „bardziej etyczne”, które dla każdego z ankietowanych mogły mieć inne znaczenie. Celem badania rozpoznawczego był pilotaż hipotez badawczych i zebranie wstępnych opinii na temat ogólnych poglądów i spostrzeżeń dotyczących polskiego systemu podatkowego. Właściwe badanie hipotez badawczych i skonkretyzowanych przekonań zostanie przeprowadzone w toku dalszych badań.

Ankietowani to w większości kobiety (78,2%), osoby posiadające wykształcenie wyższe, zamieszkujące miasta, w wieku od 18 do 40 lat (zob. tabela 2). Stąd wnioskować należy, że próba badawcza nie odpowiada rzeczywistemu rozkładowi cech populacji Polski. W omawianym badaniu występuje nadreprezentacja kobiet, osób w wieku między 25. a 30. rokiem życia, osób z wyższym wykształceniem (średnia

Tabela 2. Wyniki badania metryczkowego

Kategoria	Udział procentowy
Płeć	
Kobieta	78,2%
Mężczyzna	21,8%
Wiek	
18-24	3,6%
25-30	55,5%
31-40	21,8%
41-50	6,4%
51-61	2,7%
Powyżej 61	0%
Wykształcenie	
Podstawowe	0%
Średnie	14,5%
Wyższe	85,5%
Miejsce zamieszkania	
Wieś	20%
Miasto	80%

Źródło: opracowanie własne.

osób z wykształceniem wyższym wynosi około 30,0%, zarówno w mieście, jak i na wsi) oraz mieszkańców miast (średnio 40,0% osób w Polsce mieszka na wsi). Na podstawie przeprowadzonego badania nie można zatem sformułować wniosków na temat opinii społeczeństwa polskiego.

4. WYNIKI BADAŃ WSTĘPNYCH WRAZ Z WNIOSKAMI

Pierwsze pytanie merytoryczne w ankiecie dotyczyło postrzegania polskiego systemu podatkowego jako sprawiedliwego. Zostało ono skonstruowane w sposób ogólny, odnoszący się do pewnego zagadnienia generalnego³¹, które dla każdego z uczestników badania mogło oznaczać coś innego. 87,3% ankietowanych wskazało, że polski system podatkowy nie jest sprawiedliwy, 8,2% nie miało zdania, a jedynie 4,5% uważa go za sprawiedliwy (zob. tabela 3). Pytanie to w zdecydowany sposób odnosi się do myśli i uczuć osób ankietowanych oraz wyznawanych przez nie wartości. Odwołuje się do moralności badanych, która – jak wspomniano – zależna jest od wartości, którymi kieruje się konkretna jednostka³².

W doktrynie wyróżnia się kilka rodzajów sprawiedliwości, które wpływają na postrzeganie systemu podatkowego i podejmowanie przez podatników czynności związanych z unikaniem bądź uchylaniem się od opodatkowania. Ryszard Sowiński³³ dokonał podziału na:

- 1) sprawiedliwość wymienną, która odnosi się do postrzegania przez podatnika zależności między ponoszonymi daninami a otrzymywanymi świadczeniami, oraz
- 2) sprawiedliwość horyzontalną, związaną z przeświadczeniem, że wszyscy powinni być traktowani równo, a wszelkie nierówności powodują pewien dysonans oraz prowadzą do tzw. sprawiedliwości wertykalnej.

Kwestia, co ankietowani uważają za sprawiedliwe i która z przedstawionych koncepcji ma wpływ na ocenę systemu podatkowego jako sprawiedliwego, zostanie doprecyzowana w trakcie badań właściwych.

W powiązaniu jednak z kolejnym pytaniem, dotyczącym tego, czy polski system podatkowy jest zrozumiały, wysunąć można wniosek, że spora część ankietowanych może utożsamiać niezrozumiałość systemu podatkowego z jego niesprawiedliwością (choć hipoteza ta nie została przetestowana w sposób statystyczny). Stąd, jak zostało podkreślone, tak istotne jest, aby prawo podatkowe było tworzone w sposób zrozumiały, a wydatkowanie środków publicznych następowało w sposób przejrzysty. Jednocześnie trudno nie dostrzec, że polskie prawo podatkowe jest w istocie wyjątkowo skomplikowane i obszerne. Postawić można więc tezę, że ankietowani uważają system podatkowy za niesprawiedliwy, jest on bowiem niezrozumiały – na poziomie zarówno regulacji, jak i wydatkowania dochodów pochodzących z podatków. Dodatkowo na postrzeganie systemu podatkowego jako niesprawiedliwego składa się także przeświadczenie, że podatki są za wysokie (odповідь tę zaznaczyło 89,1% ankietowanych). Jednocześnie ankietowani wskazywali, że zmniejszenie podatków spowodowałoby spadek liczby oszustw podatkowych (68,2%) (zob. tabela 3).

Tabela 3. Wyniki badania pilotażowego

Tak	Nie	Nie mam zdania
Czy uważa Pan/Pani polski system podatkowy za sprawiedliwy?		
4,5%	87,3%	8,2%
Czy uważa Pan/Pani polski system podatkowy za zrozumiały?		
10%	8,2%	81,8%
Czy uważa Pan/Pani, że podatki w Polsce są za wysokie?		
89,1%	7,3%	3,6%
Czy uważa Pan/Pani, że oszustwa podatkowe stanowią bardziej etyczny rodzaj przestępstwa/wykroczenia, niż inne ich rodzaje, jak np. kradzież?		
30,9%	59,1%	10%
Czy uważa Pan/Pani, że oszustwa podatkowe powinny być karane w łagodniejszy sposób?		
20%	64,5%	15,5%
Czy uważa Pan/Pani, że zmniejszenie wysokości podatków, spowodowałoby zmniejszenie liczby oszustw?		
68,2%	20,9%	10,9%
Czy płaciłby Pan/Pani podatki, gdyby nie było to obciążone sankcją?		
39,1%	22,7%	38,2%
Czy chętniej płaciłby Pan/Pani podatki, jeżeli jasno byłoby wskazane na co są przeznaczane?		
88,2%	4,5%	7,3%

Źródło: opracowanie własne.

Przeprowadzone badanie prowadzi do wniosków, że ankietowani uważają polski system podatkowy za niezrozumiały, a podatki, które uiszczają, za zbyt wysokie. Dodatkowo 88,2% ankietowanych uznaje system podatkowy za niesprawiedliwy. Na podstawie przedstawionych wyników można zatem sformułować tezę, że badani utożsamiają niezrozumiałość prawa podatkowego z jego niesprawiedliwością, lecz zweryfikowanie tej tezy wymaga przeprowadzenia dodatkowych badań zarówno w zakresie tego, co ankietowani uwa-

żają za niezrozumiałe, jak i w zakresie tego, jak wpływa to na ich poczucie sprawiedliwości.

Z badania wynika także, że 88,2% ankietowanych chętniej płaciłoby podatki, gdyby wskazane było, na co są przeznaczone. Stanowi to potwierdzenie niezrozumiałości systemu podatkowego. Konieczne jest więc podjęcie dodatkowych badań w zakresie świadomości powiązania podatków z zadaniami publicznymi, możliwe jest jednak wstępne wysunięcie tezy, że wiedza na temat systemu podatkowego jest niewystarczająco upowszechniana, co potwierdzają wyniki badań reprezentatywnych przeprowadzonych przez K. Obłąkowską³⁴.

Pomimo niezrozumienia systemu podatkowego i poczucia, że jest on niesprawiedliwy, wyniki badań jednocześnie wskazują, że znaczna część ankietowanych dostrzega potrzebę uiszczania podatków oraz neguje popełnianie oszustw podatkowych. W związku z tym możliwe jest postawienie tezy, która zostanie zweryfikowana we właściwych badaniach, że na pewien stopień niechęci do systemu podatkowego wpływają przede wszystkim jego niezrozumiałość i skala skomplikowania³⁵. Wymaga to jednak podjęcia właściwych badań ilościowych i jakościowych.

Interesujące są przy tym wyniki, jeśli chodzi o pytania z aspektem moralnym, dotyczące etyczności oszustw podatkowych, karania za nie oraz tego, czy ankietowani płaciliby podatki, gdyby nie groźba nałożenia sankcji. Kwestie te nie były oceniane już w tak stanowczy sposób³⁶. W pewnym sensie świadczy to o wysoko rozwiniętej mentalności i moralności ankietowanych. Z omawianego badania wynika, że 39,1% ankietowanych płaciłoby podatki, nawet gdyby ich niepłacenie nie było zagrożone sankcją, a tylko 22,7% wskazuje, że by tego nie robiło. Wyniki badań reprezentatywnych, przeprowadzonych przez K. Obłąkowską, wskazują natomiast, że 92,5% badanych płaci podatki, 64,8% robi to dlatego, że takie jest prawo, 27,7% ze względu na poczucie moralnego obowiązku³⁷, a tylko 7,5% respondentów unika opodatkowania. Dodatkowo 52,3% dorosłego społeczeństwa polskiego nie ma wewnętrznej zgody na płacenie podatków³⁸. Należy zatem stwierdzić, że Polacy płacą podatki, nawet jeżeli nie jest to przejawem ich wewnętrznej zgody.

Teza ta może mieć również wpływ na odpowiedzi na pytanie, czy oszustwa podatkowe stanowią bardziej etyczny rodzaj przestępstwa/wykroczenia niż inne ich rodzaje, gdzie tylko 30,9% uważa, że tak, a aż 59,1%, że nie. Dodatkowo 64,5% wskazuje, że oszustwa podatkowe nie powinny być karane w łagodniejszy sposób od innych czynów. Wnioskować można zatem, że co prawda ankietowani uważają system podatkowy za niezrozumiały i niesprawiedliwy, mentalność podatkowa (determinowana przepisami prawa) sprawia jednak, że kiedy odpowiadają na pytania dotyczące przestępstw i oszustw podatkowych, nie są tak kategoryczni jak w przypadku poprzednich pytań. Może być to również spowodowane posłużeniem się w badaniu słowami nacechowanymi negatywnie, kojarzącymi się ankietowanym z naruszeniem pewnych zasad społecznych³⁹.

K. Obłąkowska wskazuje, że największa część społeczeństwa reprezentuje postawę kapitulacji wobec opodatkowania, tj. płaci podatki ze względu na to, że takie jest prawo. Znajduje to także uzasadnienie w wynikach badania pilotażowego,

w szczególności w pytaniach dotyczących postrzegania systemu prawa podatkowego, jak również tych odnoszących się do postrzegania oszustw podatkowych. Teza ta zostanie zweryfikowana w badaniach właściwych.

5. PODSUMOWANIE

Przeprowadzone pilotażowe badanie na próbie przypadkowej (ochotniczej), liczącej 110 osób, ukazało, że istnieje wśród Polaków pole moralności i mentalności podatkowej, co zgadza się z ustaleniami badań reprezentatywnych⁴⁰. Wielu ankietowanych dostrzegło potrzebę uiszczenia podatków, jak również zanegowało czyny związane z oszustwami podatkowymi. Wyniki badania sugerują, że można postawić hipotezę i poddać ją weryfikacji, że na pewien stopień niechęci do systemu podatkowego wpływają przede wszystkim jego niezrozumiałość i skala skomplikowania. W toku dalszych właściwych badań ilościowych i jakościowych podjęte zostaną czynności zmierzające do ustalenia, jak Polacy rozumieją pojęcie sprawiedliwości systemu podatkowego oraz w jakim zakresie odczuwają jego niezrozumiałość. Rozwinięte zostaną także badania dotyczące postrzegania obowiązku płacenia podatków oraz zostaną sformułowane pytania szczegółowe odnoszące się do moralności podatkowej.

Przypisy

- ¹ A. Gomułowicz, *Podatki a etyka*, Warszawa 2015, s. 15.
- ² Por. M. Kalinowski, *Granice legalności unikania opodatkowania w polskim systemie podatkowym*, Toruń 2001.
- ³ R. Mastalski, *Prawo podatkowe a gospodarka*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” 2005, z. 3.
- ⁴ E. Pasieczna, *Przyczyny zjawisk unikania i uchylania się od opodatkowania*, „Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu” 2011, nr 181, s. 457.
- ⁵ A. Gomułowicz, J. Małecki, *Podatki i prawo podatkowe*, Warszawa 2008, s. 247.
- ⁶ P. Pest, *Mechanizmy powstania oporu podatkowego*, Wrocław 2010, s. 417.
- ⁷ Por. B.S. Frey, B. Torgler, *Tax morale and conditional cooperation*, „Journal of Comparative Economics” 2007, t. 35, nr 1, s. 136-159.
- ⁸ A. Gomułowicz, J. Małecki, dz. cyt., s. 242.
- ⁹ A. Klonowska, *Ekonomiczne skutki ucieczki przed podatkiem*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie” 2008, nr 778, s. 216.
- ¹⁰ M. Jakubc, P. Urbańczyk, *Metodologia nauk społecznych i humanistycznych*, Kraków 2020, s. 7.
- ¹¹ M. Jaszczyński, *Funkcje podatków w gospodarce*, „Zeszyty Naukowe PWSZ w Płocku. Nauki Ekonomiczne” 2017, nr 1 (25), s. 219.
- ¹² S. Wiciak, *Funkcja podatków w gospodarce rynkowej – analiza krytyczna*, „Zeszyty Naukowe Wydziału Zamiejscowego w Chorzowie Szkoły Wyższej Bankowej w Poznaniu” 2012, nr 14, s. 64.
- ¹³ M. Niesiołędzka, *Sprawiedliwość proceduralna podatków*, „Optimum. Studia Ekonomiczne” 2014, nr 4 (70), s. 102.
- ¹⁴ Dz.U. Nr 78, poz. 483 ze zm.
- ¹⁵ M. Piechowiak, *Dobro wspólne jako fundament polskiego porządku konstytucyjnego*, Warszawa 2012, s. 441.
- ¹⁶ A. Gomułowicz, *Etyka a opodatkowanie*, w: *Sądownictwo administracyjne gwarantem wolności i praw obywatelskich 1980-2005*, red. J. Góral, R. Hauser, J. Trzeciński, Warszawa 2005, s. 186.
- ¹⁷ T. Dębowska-Romanowska, *Prawo finansowe. Część konstytucyjna wraz z częścią ogólną*, Warszawa 2010, s. 124.
- ¹⁸ T. Famulska, *Funkcje i zasady podatkowe – wybrane problemy w aspekcie opodatkowania przedsiębiorstw*, w: *Nauki ekonomiczne w XXI wieku – dylematy, wyzwania, perspektywy*, red. C. Zajac, Wrocław 2017, s. 30.
- ¹⁹ E. Kumor, B. Nowak, *Zasady podatkowe jako wyznacznik racjonalnego funkcjonowania systemu podatkowego*, „Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu” 2010, nr 112, s. 416.

- ²⁰ A. Krzywoń, *Podatki i inne daniny publiczne*, Warszawa 2011, s. 441-442.
- ²¹ E. Lotko, *Konstytucyjny obowiązek płacenia podatków a spójność aksjologiczna*, „Prawo i Więź” 2021, t. 38, nr 4, s. 556.
- ²² M. Niesiołędzka, *Relacje podatnik – państwo jako predykatory moralności podatkowej*, „Psychologia Społeczna” 2009, t. 4, nr 3 (11), s. 124.
- ²³ P. Gaudemet, *Finanse publiczne*, Warszawa 2000, s. 576–557.
- ²⁴ M. Pasternak-Malicka, *Mentalność i moralność podatkowa a reakcje gospodarstw domowych na obowiązek podatkowy*, „Modern Management Review” 2013, t. 18, nr 20 (1), s. 89.
- ²⁵ J. Szolno-Koguc, *Dylematy sprawiedliwości podatkowej – równość i powszechność opodatkowania a przywileje podatkowe*, „Studia Ekonomiczne. Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego w Katowicach” 2016, nr 294, s. 165.
- ²⁶ J. Alm, B. Torgler, *Culture differences and tax morale in the United States and in Europe*, „Journal of Economic Psychology” 2006, t. 27, nr 2, s. 224-346.
- ²⁷ A. Gomułowicz, J. Małecki, dz. cyt.
- ²⁸ B. Torgler, C.A. Schaltegger, *Tax morale and fiscal policy*, CREMA Working Paper, No. 2005-30.
- ²⁹ D. Florek, *Motywacja do płacenia podatków studentów z pokolenia Z*, „Zeszyty Teoretyczne Rachunkowości” 2021, t. 45, nr 2, s. 57.
- ³⁰ K. Obłąkowska, *Mentalność podatkowa Polaków i opinia publiczna na temat wysokości VAT i akcyzy w latach 2022-2023 – perspektywa ekonomicznej behawioralnej*, „Doradztwo Podatkowe – Biuletyn Instytutu Studiów Podatkowych” 2023, nr 7, s. 27.
- ³¹ A. Werner, *Sprawiedliwość w ujęciu prawnym na przykładzie sprawiedliwości podatkowej*, „Edukacja Ekonomistów i Menedżerów” 2018, nr 3 (49), s. 37.
- ³² D. Florek, dz. cyt., s. 56.
- ³³ R. Sowiński, *Uchylanie się od opodatkowania*, Poznań 2009, s. 10.
- ³⁴ K. Obłąkowska, dz. cyt., s. 31.
- ³⁵ B. Brzeziński, *Zagadnienia teorii i praktyki*, Toruń 2017, s. 353.
- ³⁶ E. Pasieczna, dz. cyt., s. 459.
- ³⁷ K. Obłąkowska, dz. cyt., s. 29.
- ³⁸ Tamże, s. 31.
- ³⁹ E. Nojszewska, *Podatek dochodowy jako narzędzie polityki gospodarczej*, „Monografie i Opracowania – Szkoła Główna Handlowa” 2002, nr 502, s. 10.
- ⁴⁰ K. Obłąkowska, dz. cyt., s. 29.

Bibliografia

Literatura

- Alm J., Torgler B., *Culture differences and tax morale in the United States and in Europe*, „Journal of Economic Psychology” 2006, t. 27, nr 2.
- Brzeziński B., *Zagadnienia teorii i praktyki*, Toruń 2017.
- Dębowska-Romanowska T., *Prawo finansowe. Część konstytucyjna wraz z częścią ogólną*, Warszawa 2010.
- Famulska T., *Funkcje i zasady podatkowe – wybrane problemy w aspekcie opodatkowania przedsiębiorstw*, w: *Nauki ekonomiczne w XXI wieku – dylematy, wyzwania, perspektywy*, red. C. Zajac, Wrocław 2017.
- Florek D., *Motywacja do płacenia podatków studentów z pokolenia Z*, „Zeszyty Teoretyczne Rachunkowości” 2021, t. 45, nr 2.
- Frey B.S., Torgler B., *Tax morale and conditional cooperation*, „Journal of Comparative Economics” 2007, t. 35, nr 1.
- Gaudemet P., *Finanse publiczne*, Warszawa 2000.
- Gomułowicz A., *Etyka a opodatkowanie*, w: *Sądownictwo administracyjne gwarantem wolności i praw obywatelskich 1980-2005*, red. J. Góral, R. Hauser, J. Trzeciński, Warszawa 2005.
- Gomułowicz A., *Podatki a etyka*, Warszawa 2015.
- Gomułowicz A., *Zasada sprawiedliwości podatkowej*, Warszawa 2001.
- Gomułowicz A., Małecki J., *Podatki i prawo podatkowe*, Warszawa 2008.
- Jakubc M., Urbańczyk M., *Metodologia nauk społecznych i humanistycznych*, Kraków 2020.
- Jaszczyński M., *Funkcje podatków w gospodarce*, „Zeszyty Naukowe PWSZ w Płocku. Nauki Ekonomiczne” 2017, nr 1 (25).
- Kalinowski M., *Granice legalności unikania opodatkowania w polskim systemie podatkowym*, Toruń 2001.
- Klonowska A., *Ekonomiczne skutki ucieczki przed podatkiem*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie” 2008, nr 778.
- Krzywoń A., *Podatki i inne daniny publiczne*, Warszawa 2011.

- Kumór E., Nowak B., *Zasady podatkowe jako wyznacznik racjonalnego funkcjonowania systemu podatkowego*, „Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu” 2010, nr 112.
- Leoński W., *Zjawisko uchylania się od opodatkowania w grupach społeczno-zawodowych*, „Zeszyty Naukowe Wydziału Nauk Ekonomicznych Politechniki Koszalińskiej” 2013, nr 17.
- Litwińczuk H., *Prawo podatkowe przedsiębiorców*, Warszawa 2008.
- Lotko E., *Konstytucyjny obowiązek płacenia podatków a spójność aksjologiczna*, „Prawo i Więź” 2021, t. 38, nr 4.
- Mastalski R., *Prawo podatkowe a gospodarka*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” 2005, z. 3.
- Niesiobędzka M., *Relacje podatnik – państwo jako predykaty moralności podatkowej*, „Psychologia Społeczna” 2009, t. 4, nr 3 (11).
- Niesiobędzka M., *Społeczna świadomość podatków: czy potrafimy przypomnieć sobie, jakie podatki musieliśmy zapłacić?*, „Optimum. Studia Ekonomiczne” 2006, nr 1 (29).
- Niesiobędzka M., *Sprawiedliwość proceduralna podatków*, „Optimum. Studia Ekonomiczne” 2014, nr 4 (70).
- Nojszewska E., *Podatek dochodowy jako narzędzie polityki gospodarczej*, „Monografie i Opracowania – Szkoła Główna Handlowa” 2002, nr 502.
- Obląkowska K., *Mentalność podatkowa Polaków i opinia publiczna na temat wysokości VAT i akcyzy w latach 2022-2023 – perspektywa ekonomii behawioralnej*, „Doradztwo Podatkowe – Biuletyn Instytutu Studiów Podatkowych” 2023, nr 7.
- Pasieczna E., *Przyczyny zjawisk unikania i uchylania się od opodatkowania*, „Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu” 2011, nr 181.
- Pasternak-Malicka M., *Mentalność i moralność podatkowa a reakcje gospodarstw domowych na obowiązek podatkowy*, „Modern Management Review” 2013, t. 18, nr 20 (1).
- Pest P., *Mechanizmy powstania oporu podatkowego*, Wrocław 2010.
- Piechowiak M., *Dobro wspólne jako fundament polskiego porządku konstytucyjnego*, Warszawa 2012.
- Sowiński R., *Uchylanie się od opodatkowania*, Poznań 2009.
- Stachura B., *Stabilność prawa podatkowego a skłonność podatników do wszczynania sporów przed sądami administracyjnymi*, „Finanse, Rynki Finansowe, Ubezpieczenia” 2018, nr 3 (93).
- Szołno-Koguc J., *Dylematy sprawiedliwości podatkowej – równość i powszechność opodatkowania a przywileje podatkowe*, „Studia Ekonomiczne. Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego w Katowicach” 2016, nr 294.
- Torgler B., Schaltegger C.A., *Tax morale and fiscal policy*, CREMA Working Paper, No. 2005-30.
- Werner A., *Sprawiedliwość w ujęciu prawnym na przykładzie sprawiedliwości podatkowej*, „Edukacja Ekonomistów i Menedżerów” 2018, nr 3 (49).
- Wiciak S., *Funkcja podatków w gospodarce rynkowej – analiza krytyczna*, „Zeszyty Naukowe Wydziału Zamiejscowego w Chorzowie Szkoły Wyższej Bankowej w Poznaniu” 2012, nr 14.
- Akty prawne
Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r., Dz.U. Nr 78, poz. 483 ze zm.